

των κοσμημάτων στη Μεσόγειο και την Εγγύς Ανατολή, στους οποίους, κατά τον 8ο και το πρώτο μισό του 7ου αι. π.Χ., κυριαρχούν η Εύβοια και η Ρόδος. Η Β. Blandin («Έρευνες στους τάφους με ενταφιασμούς στο Ηρώον της Ερέτριας») συσχετίζει τα ταφικά έθιμα με τις βαθύς κοινωνικοπολιτικές αναταραχές που συνοδεύονται τη διαμόρφωση των πόλεων. Ο C. Bessac («Η γεωμετρική και η αρχαϊκή Ερέτρια. Καθορισμός των δομημένων χώρων, οικιστικές και θρησκευτικές ζώνες») αναφέρει την Ερέτρια ως μια από τις ελάχιστες γειωτές πόλεις-κλειδιά, που ανέπτυξαν εμπορικές ανταλλαγές με τη Μέση Ανατολή και αποικιακή δραστηριότητα στη Δύση, επισημαίνοντας ότι δεν φαίνεται να είχε πολεοδομική διεύθετη κατά τον 8ο αιώνα. Η Α. Κ. Ανδρειωμένου («Η Ερέτρια στη Γεωμετρική περίοδο, η Χαλκίδα και η Ακραιφία στην Υπο-πρωτογεωμετρική περίοδο») στοχεύει στο να διαφανεί η ιστορική και κοινωνική διαδρομή ανάμεσα σε γεωτικές θέσεις. Η Ν. Κούρου («Εύβοια και Νόδος στην ΥΓ περίοδο. Ο ζωγράφος Censola») υπογραμμίζει τη σημασία του «Zwarguram Censola» ή «καλύτερα» του «Erguram Censola» και τονίζει τις επιδόσεις, κατά τα γεωμετρικά χρόνια, των απλών εργασιών κεραμικής σε εκτίνα της Νάξου και της Εύβοιας. Ο Α. Μάζαρης Αντών («Ο Ορμιστός κατά την πρώτη Εποχή του Σιδήρου») ταυτίζει την αρχαία πόλη του Ορμιστού με τη σύγχρονη Σκλά Ορμιστού, επιβεβαιώνει τις διευθετήσεις του Ορμιστού με την Εύβοια και με την Ανατολή και υποθέτει βάσιμα την ταύτιση της θέσης με την ομηρική Γραία. Ο Α. Μελε («Χαλκίδα και Χαλκιδεύς») επισημαίνει την ιδιαίτερη θέση της περιοχής της Χαλκιδεύς, σε σχέση με τον ελληνικό κόσμο πριν από τους αποικισμούς, και την ισχυρή παρουσία τόσο αυτών όσο και Ελλήνων στη εκεί αποικία και τα εμπορεία, κατά τα χρόνια του αποικισμού. Ο Μ. Τιβέριος («Αρχαίος οικισμός της διπλής τραπεζίας Αγγαλό-Σίνδου») πιθανολογεί την ταύτιση της θέσης με την αρχαία Σίνδο και επισημαίνει την ευλοβική παρουσία. Η Σ. Μοσχονησιώτη («Ανασκαφή στην αρχαία Μένδη») συνοψίζει τις ανασκαφικές εργασίες της Ι. Βοκοτισπούλου από το 1966 ως το 1994, υπογραμμίζοντας τη δυσκολία να οριστεί η χρονική στιγμή εμφάνισης των πρώτων Ευβοϊκών αποικιών, παρά την ύπαρξη σχετικών αρχαιολογικών και ιστορικών στοιχείων, που χρειάζονται ωστόσο περαιτέρω διερεύνηση και αξιοποίηση. Ο Μ. Frasca («Κεραμική ελληνικής προέλευσης στην αιώλικη Κύμη κατά τον 8ο αιώνα π.Χ.») αρχολογεί με τις αρχαιολογικές έρευνες στην Κύμη της Μικράς Ασίας. Την παράδοση που αναφέρει ο Πλούταρχος για τους Ερετριείς στην Κέρκυρα, τους οποίους έδειξαν από εκεί οι Κορινθίους, ανακαλύπτει ο C. Morgan («Ευβοίαις και Κορινθίους στον Κορινθιακό Κόλπο»). Ο J. N. Coldstream («Πιόνιτας και τρώγοντας στη ευβοϊκή Πιθήκους»), με βάση αγγεία από τις τάφους Ευβοϊκών και εντόπιων στις Πιθήκους, εστιάζει στο κατά πόσον η διάδοση κοινών εθίμων στην περιοχή γύρω στο 700 π.Χ., αλλά και στην αριστοκρατία των Ιταλών, υπήρξε συνέπεια συμβίωσης ή οφείλεται σε στοιχεία από την Εγγύς Ανατολή. Ο D. Ridgway («Η Εύβοια και η Δύση: νέες όψεις από τους θρόνους των μεταλλών») επανέρχεται σε προβληματισμούς για τους ανθρώπινους προσώπων, που υπήρξαν στην κυανοπία μετά το 700 π.Χ. και Τυρρηνοί, από τον 8ο έως τον 7ο αι. π.Χ. Η L. Breglia («Οι Κιμμεριοί στην Κύμη») εστιάζει στις ενδείξεις σχετικά με την αρχαιότητα του μα-

νείου στην Κύμη της Κάτω Ιταλίας. Ο S. De Caro και η C. Gialanella ανακινούν τις «Νέες ανασκαφές στις Πιθήκους»: ο οικισμός της Punta Chiaroti». Ο Β. d' Agostino και ο Α. Ζυπτήριος αναφέρουν στην «Καμίανια στα πλαίσια των πρωτοεποχών ελληνιστών αποικισμού στη Δύση», τονίζοντας το ρόλο της Κερκυράς κατά την α. Γ. Bailo Modesti («Σκύρος με ημικλίμα στο νεκροταφείο του Pontebagnano») προβάλλει τη σημασία της εν λόγω θέσης, βόρεια της Κριματίας, για την πρώιμη Εισοχή Σιδήρου. Τα «Νέσα ευρωπαικά ευβοϊκής κεραμικής στη Νάξο της Σικελίας», που παρουσιάζει η C. Lentini, φερνώνουν ότι εκεί η ευβοϊκή και ευβοϊκού τύπου κεραμική υπερέτρε, συγκριτικά με άλλες θέσεις της Σικελίας, στο διάστημα μεταξύ του τέλους του 8ου και των αρχών του 7ου αι. π.Χ. Η τελευταία ανακινώση «Ζήγκλη: μια εννηβητική» της G. M. Bacci επισημαίνει την παρουσία, στην εν λόγω ελληνική αποικία, φινικιανών ευρωπαικών και απομιμήσεων τους.

Ο τόμος Ευβοϊκά ολοκληρώνεται με πενήντα έξι παρεμβάσεις, καθώς και με ερωτήματα και αποσφραγίσεις που φωτίζουν τις ανακινώσεις.

Σημείωση

- * α) Η ερμείωση, από τους G. Buchner και C. F. Russo, ενός επιγραφικού σκεύους από τις Πιθήκους, που αποκαλύπτει το ένσημα με τις λέξεις στον κώλο της Νεάπολης, νοτίως των μεταλλοεργών περιοχών των Ετρούσκων: «La corpora di Nestore e un 'sorzione meican' da Pitacusa del VII sec a.C.», *RAI*, 10, 1955, σσ. 215-234.
- β) Οι ονομασίες της νεοελληνικής του Κέρκυρα Jean Béard, από το 1975 και εφεξής, σχετικά με ζητήματα της ευβοϊκής δραστηριότητας, κυρίως στον κώλο της Νεάπολης (π.χ. «Contributions à l'étude de la société et de la colonisation eubéennes», C.J.B., 1975, σσ. 198-1).
- γ) Το νέο Σινδούρο του Τάραντα, με θέμα «Οι Ευβοίαις στη Δύση», στη διάρκεια του οποίου ο Μ. Σκακκελάριου, ο D. Ridgway, ο G. Vallet και άλλοι επιχειρήσαν να οριοθετήσουν την κατάσταση των πραγμάτων: *He Euboi in Occidente*, *Atti dell'VIII C.S.M.A.*, Τεσσαύριο 1978, Ταύσιο 1979.
- δ) Τα νέα αρχαιολογικά στοιχεία από την περιοχή της αρχαίας Μεσσηνίας από τις λαμπύρες κατοπιές Σαλαμίνας, όπου βρίσκεται το Ωνάριο (αρχαία Υδρούς), παρουσιάζονται από τον F. d' Andria στην διεθνή Συνάντηση στο Lesce το 1979, διεκρινόντας τη συλλήψη για την πρώιμη παρουσία Ευβοϊκών Κορινθίων, Ιταλών και άλλων, κατά τον 8ο και 7ο αι. π.Χ., σε πολιτιστικό έδαφος: *Storia antica*, *Quaderni dell' Istituto di Archeologia e Storia Antica*, I, Galatina 1979, σσ. 15-25.
- ε) Οι ανασκαφές από το Λευκαντί Ευβοϊκής και η δημοσίευσή τους από το 1980 και εφεξής, οι οποίες αποτέλεσαν σημαντικότατο αρχαιολογικό γεγονός, ως προς τα στοιχεία μεταξύ μεταγενέστερων χρόνων και αποικισμού του 8ου αι. π.Χ. Τα νέα δεδομένα από το Λευκαντί διαρρηγνών όψεις της δομής των ευβοϊκού αυτού κέντρου, που, κατά την περίοδο μεταξύ 1100 και 900 αι. π.Χ., είχε διασυνδέσει και επαφές με την Ύψρη, την Κύμη και με τη μεταλλοεργία ενδοχώρα του Αίγιου στην Εύβοια: *Le Halicadès*: M. Poulart - H. Sackelt - P. Thiérelle, *Lefkandi I*, Oxford 1980. H. W. Catling - I. Lamos, *Lefkandi II*, London 1980. M. Popham - I. Lamos, *Lefkandi III*, London 1986.
- στ) Ο τιμητικός τόμος Απολλωνία, αφιερωμένος στον G. Buchner, όπου συγκεντρώνεται το φιλικό του συμπεριλαμβανόμενος από τις έρευνες των τελευταίων χρόνων για την έναρξη του αποικισμού στη Δύση, με έμφαση στον ευβοϊκό αποικισμό και για επιμερούς ζητήματα, όπως ο ρόλος των Πιθήκους στην ή κοινωνική σημασία του αποικισμού και της επαφής ποιήσης στις περιοχές που προσέλασαν οι Ευβοίαις: Απολλωνία, ΑΙΟΜ, Sez. Archeologia e Storia antica N.S. I, Napoli 1994.

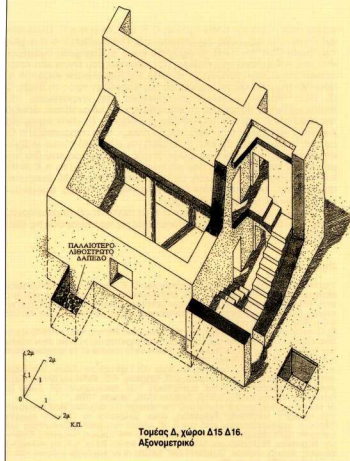
Η ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

Για το βιβλίο της Κ. Παλυπού Ακρωτήρι Θήρας. Η Οικοδομική Τέχνη

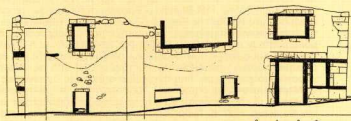
Ίρις Τριχίλη
Αρχαιολόγος

Σύμφωνα με τον τίτλο του, το βιβλίο της Κλαίρης Παλυπού είναι μια μελέτη για την οικοδομική τέχνη ενός συγκεκριμένου οικισμού, του Ακρωτηρίου της Σαντορίνης. Και οι τρεις έννοιες, που αποτελούν τον τίτλο του βιβλίου, είναι ελαφρά περιοριστικές και συντεταγμένες ως προς το περιεχόμενό του. Ας αρχίσουμε από τον πρώτο όρο, το Ακρωτήρι Θήρας. Η συγγραφέας, μελετώντας το Ακρωτήρι, δεν περιορίζεται σε αυτό, αγκαλιάζει όλο το Αιγαίο και κυρίως την Κρήνη την εποχή αυτή. Κυρίως όμως, το Ακρωτήρι δεν είναι ο κρήνη οικισμός. Λόγω των καταληκτικών συνθηκών διατήρησής ο αποτελεί μια εγκυκλοπαίδεια γνώσεων, που, όσο και αν είναι περιορισμένη τοπικά, είναι τόσο πλούσια σε λεπτομέρειες, ώστε μετά και από το βιβλίο της Κ. Παλυπού αποτελεί πλέον τον κομβία των πληροφοριών, των επισημοτήτων και των λύσεων της αρχαιολογικής της

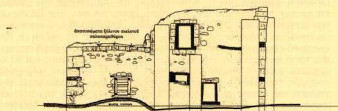
Υστερης Εποχής του Χαλκού. Επάνω σε αυτήν την κλίμακα θα προβαλλάνται εφεξής προς επίλυση τα αποσπασματικά στοιχεία των άλλων οικισμών, που δεν διασώζονται σε τέτοιο βαθμό αυτόνοτα και σχεδόν κανονιστικά, πράγμα που αυτόματα δίδει στη δημοσίευση αυτή μεγάλη σημασία και αποτελεί μεγάλη ευθύνη για τη συγγραφέα. Το ίδιο και ο όρος οικοδομική. Εκτός από τις οικοδομικές λεπτομέρειες δίνονται πλήθος πληροφορίες, που αφορούν γενικότερα στην οργάνωση του οικισμού και της κοινωνικής ζωής. Τέλος, βέβαια να επισημάνω στην αριστοκρατία του όρου τέχνη, που εδώ η συγγραφέας τον χρησιμοποιεί με την έννοια που γίνεσαι πιο πάνω στην τέχνη και λιγότερο στην καλλιτεχνία. Οστόσο, στην έκθεση των στοιχείων ενίοτε διαφαίνεται και η δεύτερη σημασία, αυτή της τέχνης, της δημιουργίας, του δια του οικοδομημένου χώρου ορισμού

Τομέας Δ, χώροι Δ15 Δ16.
Αξονομετρικό

Δυτική Οκία, νότια όψη.

Δυτική Οκία, δυτική όψη.

μίας αφηρημένης έννοιας και της ανθρώπινης έκφρασης μέσω αυτής. Ο όρος τέχνη δηλαδή κρατά την αρχική αμφισημία του.

Η ανάπτυξη του θέματος είναι κλασική, ακολουθεί ιδεάτα τον πραγματικό τρόπο οικοδόμησης ενός κτηρίου. Πρώτα γίνεται η διαπραγμάτευση των υλικών από που προέρχονται, ποιες ιδιότητες έχουν, σε ποια περίπτωση προτιμών το κόκκινο οι αρχαίοι κατασκευαστές και γιατί. Μετά αρχίζει η ανάπτυξη των γνωστών στοιχείων από κάθε οικοδομική μονάδα: τα θεμέλια, οι τοίχοι, τα πατώματα, τα υποστηλώματα, τα κλιμακοστάσια, οι πόρτες και τα παράθυρα. Είναι μια παρακολούθηση βήμα προς βήμα των αρχαίων τεχνολογικών επινοήσεων, επιλογών και υλικών, σε μία πορεία που ξεκινά και συνεχίζεται ως πράγματι να εκτίθεται ένα σπίτι. Λεπτομέρειες σε κάθε σελίδα προσθέτουν νέα στοιχεία στο σώμα των πληροφοριών. Ο συνδυασμός της καλής διατήρησης, καθώς και της λεπτομερούς μελέτης και ανάλυσης, καθιστά το βιβλίο έναν θησαυρό πληροφοριών και οδηγεί σε διασαφήνιση θεμάτων όχι γνωστών, όπως, για παράδειγμα, οι όψεις και η κατασκευή των παραθύρων.

Μέσα από το σύνολο των αναλύσεων προβάλλουν σε όλη τους την έκταση θέματα εξαιρετικά σημαντικά και όχι τόσο γνωστά, όπως, για παράδειγμα, η τερμάτιση σημάσια του ξύλου και οι στατικές του ιδιότητες, ή οι στατικές δυνατότητες του συνδυασμού πέτρας και ξύλου στα κλιμακοστάσια και στις οροφές. Δίδεται σημασία και αναπτύσσονται λειτουργικοί και αισθητικοί παράγοντες, όπως το χρώμα, ο σερισμός, το φως, η χρήση του χώρου, οι δευτερεύουσες κατασκευές, όπως τα πήλινα χωρίσματα των δωμάτων και τα ερμάρια. Ένα ένα λαμβάνουν μορφή μπροστά μας σαν να βλέπαμε τους χώρους σε χρήση και να συμμετείχαμε στις αποφάσεις των κατασκευαστών.

Στις αρετές του βιβλίου θα μπορούσε να προσμετρηθεί η δύναμη της παρατήρησης, η άμση τεκμηρίωση, τα εξαιρετικά σχέδια, η ένταξη των οικοδομικών λεπτομερειών σε γενικότερες κατασκευαστικούς τρόπους, καθώς και η ένταξη αυτών των τρόπων στο σύνολο της αιγιαστικής αρχιτεκτονικής. Αλλά, κατά τη γνώμη μου, όλα αυτά δεν αποτελούν την καρδιά της συμβολής αυτού του βιβλίου. Το πολύ σημαντικό του στοιχείο είναι η γλωσσική έκφραση. Σε κάθε επιμέρους αρχιτεκτονικό μέλος ή τμήμα του, σε κάθε κατασκευαστική τεχνική δίδεται όνομα, με σκέψη και με τεκμηρίωση. Αναφέρονται οι άλλες πιθανές εκδοχές και ο λόγος που προτιμάται αυτό ο όρος και όχι ένας άλλος. Αλλά και πάλι αυτό δεν είναι όλο. Ολόκληρη η σύνταξη των κεφαλαίων είναι πρότυπο εκφώνος ενός λόγου που στέκεται ανάμεσα στην παρατήρηση και τις εξ' αυτής

σκέψεις, και που με τη διατύπωση αναδύεται ως η αποκρυστάλλωση της παρατήρησης, της νοήτης πρόσληψης και της μεταφοράς σε ένα επιστημονικό πλαίσιο με γενικότερη ισχύ. Ο λόγος της κ. Παλυβού αποτελεί σχολείο ως προς τη διατύπωση των τεχνικών λεπτομερειών σε φράσεις ευανάγνωστες, κατανοητές, λιγλόγες. Μία άλλη δυσκολία, και όχι η μικρότερη, είναι ότι ο λόγος αυτός οφείλει να ισορροπεί μεταξύ αρχιτεκτονικής και αρχαιολογίας, με το αυτοίοντο καθήκον να ικανοποιήσει τις ανάγκες και των δύο κλάδων ως ορολογία αλλά και ως περιχέιμο.

Τέλος, θα ήθελα να κάνω κάποια αναφορά σε ένα ιδιόμορφο επιστημολογικό χαρακτηριστικό της εργασίας. Πρόκειται για ένα σύνολο γνώσεων που δημιουργείται πολλαπλασιαστικά εν τω γίνεσθαι του αντικείμενου της. Και το γίνεσθαι εδώ είναι το ανασκάπτει. Πρόκειται για μία νοήτη ανασύσταση που ακολουθεί και παρακολουθεί την άλλη, την ανασκαφική. Όμως αυτή, όσο και αν είναι νοήτη, στηρίζεται σε μια πραγματική υλική ανασύσταση. Τα σπία που αναδύονται από την αρχαιολογική σκαπάνη, με τις λεπτομέρειες τους, η συγγραφέας τα παρακολουθούσε αδιάλειπτα, για πρακτικούς λόγους, ενόσω σιγά σιγά παίρναν μορφή και υπόσταση. Ήταν εκεί, μετρώντας, σχεδιάζοντας, σταθεροποιώντας ή αναστήλωντας. Η νοήτη ανασύσταση και η γλωσσική σφραγή γίνονται παράλληλα με το έργο καταγραφής και αναστήλωσης, παράλληλα με την πραγματική δεύτερη γέννηση αυτής της άγνωστης πόλης. Ο εμπειρισμός της ανάλυσης της είναι άρρηκτα δεμένος με τον ίδιο τον τρόπο της πρακτικής διαχείρισης των ερειπίων της πόλης, που εμφανίζονται αργά, ετοιμόρροπα, και που έπρεπε άμεσα να αναστηλωθεί.

Το βιβλίο της Κ. Παλυβού είναι χαρακτηριστικό μιας επιστημολογικής στάσης που παρατηρείται συχνά στην αρχαιολογία. Είναι ένας εμπειρισμός που συνδέεται, ερμηνεύει με γνώστη παράλληλα και γενικεύει επί τη βάσει παραδοθέντων σχημάτων. Όμως, επειδή η συγγραφέας είναι αρχιτέκτων, συνδέεται τα αρχαιολογικά της στοιχεία με βάση σχήματα από τον άλλο κλάδο που θεραπεύει, την αρχιτεκτονική. Έτσι, τα επιμέρους της εμπειρικά στοιχεία τα τοποθετεί σε σχήματα όχι ιδιαίτερα συχνά στις αρχαιολογικές εργασίες, προβάλλοντας με επιμονή μία λειτουργική οργάνωση του χώρου και εμμένοντας καταφρονώντας στους τρόπους και τα συστήματα δήμησης, σύμφωνα με αρχιτεκτονικούς προβληματισμούς και μερίμνες. Η ιστορική προοπτική προβάλλεται κυρίως στις συγκρίσεις με την Κρήτη και τις σχέσεις που προκύπτουν. Εκτός των άλλων το βιβλίο μπορεί να θεωρηθεί και μια περίπτωση «δύο-επιστημονικότητας» που λειτουργεί διεπιστημονικά.